

Написане листається

ВОЛОДИМИР ТА РОЗАЛІЯ ВИННИЧЕНКИ:
РОДИННЕ ЛИСТУВАННЯ (1921– 1949 РОКИ)*

№ 407

Розалія Яківна – Володимирі Кириловичу

[Париж – Мужен]

[19 жовтня 1937]

Paris le 19-X.

Мій Ясний, в нашій головній справі ще нічого нового немає. Візьму на увагу твою рекоменд[ацію]: піду на уступку, якщо вони запропонують щось певне. Але від них нічого нема, а нагадувати їм – це значить зкладати зброю. Я бачу, що наняти наш будинок не так дуже легко за бажану нам суму. Це робить мене більш гнучкою, ніж впочатку. Якщо вони нічого іншого не мають – вони з’являться або з прийняттям моєї ціни, або з пропозицією певною. А поки що я роблю багато заходів. Навіть маю на увазі людину, котр[ий] зможу доручити шукати наймачів на випадок, коли вони до мого виїзду не з’являться, чого я не припускаю. Ти не забудеш відповісти, чи згожуєшся на переробки. Моя голова повна цим болючим питанням. Коли б вже воно добре та швидко розв’язалось!

Вчора бачила Бабеток. Вони дуже милі, ну “восхітительни” просто.

Я відтала, зігрілась, і зникло те почування, що, крім J[eanne], нікого тут в нас немає. Ми пішли разом на виставку, а ввечері я в них вечеряла. Було мені зроблено докір, що не приїхала просто до них. Ірен гарненька, схудла, не така бурна, як в нас. Звичайно, всі наши розмови крутилися коло Закутку. Тобі міліони ніжних привітів і прохання теж приїхати до Пар[ижа]. Я сказала, що якщо ми пришлемо “un billet de mille”¹, ти приїдеш.

Exposition, звичайно, грандіозна. Бачили маленьку частину, але дуже інтересно. Вчора був вхід 3 fr. А в мене є право на вхід за 6 fr. Це мій резерв. Піду, не знаю коли, бо мушу сидіти вдень дома – чекати на наймачів.

Болить голова, але це нічого! Ан[нет] дала цікаву книжку. Чекаю прибуття рукопису. Я гадаю, що призначу Миколі в нас². У мене є стіл і 3 стільці J[eanne]. Чи вдоволений ти перекладом? Сподіваюсь, що так.

Що то ти робиш, мій Любий? Чи добре тобі? Чи не перепрацьовуєшся? Напиши, що ви з Павлінкою зробили?³ Чи швидко минають твої дні? Мої летять, і я з деяким страхом думаю, що все робиться занадто помалу. Але все буде чудово! Все. І скоро я зможу повернутись до свого спокою, до свого щастя.

Пригортаюсь до тебе серцем.

Твоя

*Продовження. Початок див.: Слово і Час. – 2015.– № 1–12; 2016.– № 1–11; 2017.– № 1, 6–12.

№ 408

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[Париж – Мужен]

[20 жовтня 1937]

Paris, le 20-X.

Мій єдиний!

Одержала твого чудового, довгого листа, а пізніше прийшов і рукопис. Чому ж, тільки, немає укр[аїнського] тексту. Я читаю, але це не вирішує справи. Чи ти забув укласти в пакет, чи не закінчив додатків? Сподіваюся, що завтра одержу решту (укр[аїнський] текст). Коли прочитала в листі твоєму твоє вирішення і мені лишатись, поки не досягнемо мети, то мені зробилося страшно. Але потім зрозуміла всю необхідність такого твого вирішення. Як це мені не трудно, але це – треба. Бо ніхто не може так віддатись нашій справі, як ми самі. І я вже тут. Так, моя Любов, треба. Якщо буде незможу, то ти приїдеш. Правда, мій? Ми будемо скромненько жити тут, нічого зайвого не витрачаючи. Це – мрія!..

Гадаю все ж таки, що цього не прийдеться робити, бо на мої оповістки вже є реакція. Люди приходять, а це вже багато. Нічого ще певного немає, тому не розписую в подробицях. Сіжу в хаті від 2 до 6-ої. Хай ідуть, дивляться, наймають. Скажу Ірені про купівлю, але гадаю, що це не вийде з батьком Roger. В P.O.P. не дала, бо за 15 днів у всіх їхніх конторах коштує 65 fr. А їх в мене немає, та й краще я за ці гроші в газетах оповіщу. Правда ж? Звернулася до agences, але не вірю в їхню енергію. Вірю й знаю, що з будинком справимося. Найmemo напевно. А ці дурники прийдуть, і буде пізно. Бюрократи паршиві! Чого тягнуть!

Всі твої уваги щодо перекладу будуть зроблені. Трудновато буде переписувати, бо почерк досить трудний, не те що твій. Але й це обійдеться. Що ж до A[ndré] J[ide], то я довідаюсь, де він тепер, хоч це й не легко. Знайду! Сьогодні Irine обіцяла прийти в будинок. Чекаю на неї. Хай подивиться. Може, щось і pomoже.

Страшенно хочу, щоб ти розважався. Не скапцаний, будь ласка. Гроші будуть. Бо ми вже перейшли період іспиту. Тепер нам не страшно й мільони мати, не зіпсуємось! Як чудесно мати в собі таке багатство, як конкордизм! Все освітлюється, очищається, стає глибоким, ясним, радісним. Коли дуже тужно або непокоїно мені, я засвічую свій внутрішній ліхтар, і все стає на своє урочисте місце. Спасибі тобі за це!!

Mon cher Kirilitch, je suis chez vous. C'est joli comme tout. Je suis amoureuse de votre maison. Si je pouvais, je l'aurais louée et achetée aussitôt.

Irene¹.

Ми тільки що підвечиркнули яблосним чаєм. Я прошу I[rene] одіслати листа, а сама чекаю на евентуальних мешканців.

Будь здоровий, мій Ясний. Будь бадьорий і певний в успіху!!

Всім своїм серцем горнуся до тебе, Твоя

№ 409

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Мужен, Закуток – Париж]

[20 жовтня 1937]

20-X-37

Моя дитинко, одержав твою Carte d'identité і зараз же іду в Mougins. Те, що ти вже до підсвідомчика вдаєшся і замовляєш добре себе почування в усякій ситуації, свідчить, що наша ситуація погана і що з будинком не йдеться. Сумно, але що ж робити? Ти мені нічого не пишеш, які ти заходи робиш, які маєш робити, які вигляди маєш, які перешкоди помічаєш, – ти робиш помилку, голубонько, не хочючи мене турбувати. Я більше турбуюсь, нічого від тебе в цій справі не маючи, бо малюю собі становище гіршим, ніж воно, може, є в дійсності. Пиши щиро й сміливо все. Може, я чимсь у пригоді стану.

Кохонько! Зроби таку вставку. В місці, де говориться: “Наука ще не встановила вік людства”, зроби або виноску (3 х), або вставку такого змісту: “Одні вчені рахують його сотнями тисяч років, інші мільйонами, ще інші десятками мільйонів. Недавно біля Пекіну відкопано череп людини. Антропологи дають йому мільйони й мільйони років існування”. Потім скрізь у рукопису й перекладі повикреслюй “**сотні**” мільйонів, лиши тільки “мільйони” або “millions et millions”.

Мені робить увагу Мар[атраї] щодо цього. Має до певної міри рацію. Але мене збив отой самий “пекінець”. Ну, треба поспішати в Мужен.

Посилаю тобі листа до А. Gide’a¹. Я тобі вчора приписав, щоб робити **дві** копії. Так і зроби, голубонько. Ти вже, мабуть, дала до переписки 1-шу частину? Мабуть, завтра дістану від Мар[атраї] і другу.

Нічого, Кохонько, все буде добре, аби ми були з тобою та з конкордизмом. Решта – смішні дрібниці, які пнуться нас засмутити. Elle est belle. Ж[иття] для ж[иття], а життя – прекрасне!

Голубонько, додай ще оці кілька рядків до того місця, де говориться про вік людства.

х В кожному разі остаточну перемогу хвороби людства, гіпертрофованого еґотичного інстинкту над іншими силами, або іншими словами, перемогу патріархату над матріархатом і родовим устрійом людства, а значить, появу остаточної приватної власності [кілька слів залиті чорнильною плямою, позначаю трьома крапками. – Н. М.]... на кляси і т. д... рахувати не більше як десятками тисяч років, а то й як де, то тільки тисячами.

Здається, в тому місці був цей додаток. А то сама підбери йому місце краще.

[Далі в архіві міститься написаний рукою В. Винниченка на блакитному аркуші паперу текст, який стосується умов найму будинку:]

1) Зобов’язання на письмі (в нотаря? чи досить на баю **підписатись?**) нічого іншої, крім культурної роботи в домі не провадити (бібліотека, лекції, концерти). Ніякої політики, ніяких політ[ичних] зібрань, демонстрацій, співів і т. д., а надто на улиці і в сквері. Навіть ніякого бюро депутата.

2) Застраховання на їхній кошт будинка від усяких ушкоджень (розгрому, руйнування часткового чи цілого) на політ[ичному] ґрунті, не виключаючи конфіскації будинку владою. Страхувати в англ[ійському] Ллойді². Страховку внести за 3 роки вперед. Оцінка по курсу – тепер 250 т[исяч].

№ 410

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[Париж – Мужен, “Закуток”]

[20 жовтня 1937]

Paris, 20-X

Мій Люб! Одержала і укр[аїнський] текст зараз. Завтра почну перевіряти й дам зараз же в переписку. Спасибі, Любий! Постараюся все зробити добре.

Тепер до наших справ тут: Брауншу ще не телефувала. Зроблю це значно пізніше, бо справа зі спадчиною взагалі довга, а вони ще не реалізували маєстности. Та й часу нема, та й грошей нема, щоб одягнутись трохи (черевики, капелюх).

Будинок: оповістки мої дають результат. Хоч Пепіни товариши й не дали ще відповіді, але я почала енергійну акцію, щоб впевнитись, що треба ціну зменшити. І от яке моє вражіння: треба тримати ціну. Наймач знайдеться. Бо головне заперечення – це недосить буржуазне розположення кімнат: по ціні і розміру будинку кімнат замало. Але зате це дуже зручно для клубу, майстерні, тощо. Маю надію й навіть певність, що будинок найметься швидко. Не пишу тобі деталей, бо вони не важні.

Сьогодні буду телефувати Пепі й балакати серйозно. Вони чекали від мене першого кроку, але я не така дурна, щоб його робити. Тепер Пепа написала J[eanne], що не розуміє мого поведження. Одже, я маю право тепер їй телефоніть. На Abbé-Groult нічого я не знайшла підходящого. Гадаю, що це дурниці. Видко, що

їм кортить мати наш будинок, але дешевше. Якби йшла справа за тисячу, то, може, я б пішла на згоду, але й то чи варто. Я бачила багато апартаментів. Те, що гарне, завжди дороге. Зрівнюючи ціни, констатую, що наша ціна є цілком *resonable*¹. От!

Коли в тебе є якась ідея щодо реалізації будинку, щось нове, хоч я й не знаю що, то ти напиши.

Мені б слід було мати трохи грошей, а то я дуже капцанію, й це не гарно для справи. Може, ти б мені прислав франків 200?

Я взяла вже в *Jeapp*'у 100, але більше в неї немає. А в Анети теж до початку місяця нічого не буде.

Я дуже, аж занадто ошадна. Ти не бійся, що витратитиму по-дурному!

Перешукала скрізь і не знайшла адреси атіе *Marat*-юшек! Напишу їм зараз і попрохаю їх прислати на всякій випадок.

В мене теж є твій портрет. Навіть багато їх. Анета дала наші фото, і я щодня всі передивляюся, і моє бідне життя зразу збагачується.

Так, мій, ми будемо довго-довго разом. Щоб до схочу, до повноти, до денця відчувати один одного.

Як мені шкода, що мусів зняти виноград! І яка ж це тобі була робота! А чи досить ти їси, дитинко? Чи не виснажуєшся? Напиши свої меню.

Як часто їздиш, чи ходиш до Каніва?

[Зліва від основного тексту дописано:] Будь здоровий, світ мій ясний!

Твоя

№ 411

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Мужен, Закуток – Париж]

[21 жовтня 1937]

Закуток. 21-X-37

Моя рідна, твій лист од 19-X вже трохи повніший щодо справи (А це ж особливо цікавить мене, бо чого ж ти поїхала до Парижу, бо що ж нас роз'єднує і тримає тебе так далеко від мене?).

Розуміється, на маленьку уступку (ну, 1 т[исяча]) треба було б піти, коли б вони наступали. Але мені все ж таки здається, що тут річ не в ціні, а в тому, що "вони" наглядають щось інше, а нас тримають, як я й писав тобі, про запас. [Тут стоїть знак вставки (х) і зліва від тексту дописано:] А що кажуть з цього приводу Жанна та Пепе? І боюсь, що до запасу вони не звернуться. Ну, та побачимо. Це дуже добре, що ти когось знайшла, хто може і хоче займатись наймом, якщо тобі не вдасться. Молодця, що про це все подбала. Таким чином ти, може, з чистим сумлінням зможеш виїхати додому, зробивши все, що від тебе залежало.

Але тобі ще треба зробити справу з перекладом. Насамперед, добре перевірити його. Було б найкраще, коли б хто-небудь по-фр[анцузьки] читав, а ти звіряла з українським текстом і зараз же вдвох робили поправки. Повторяю, загалом переклад мені подобається. Розуміється, це є "*bon français*". Так само іноді добре, що *Мар[атрай]* робив скорочення. Але не скрізь це добре, і часто треба повертати те, що він попропускав. А часом він зовсім (не зрозумівши, мабуть) не так переклав. Іноді є "отсебятіна" (деяка нічого, деяка – неможлива, треба викинути). Я, розуміється, не міг поправляти сам. А другу частину і не продивився, тільки почав і децю (в середині) проглянув. Але бачу, що й у цій (якщо ще не більше) є отих дефектів. Тому, голубонько, ще і ще прохаю тебе: перевір пильно-пильно по укр[аїнському] тексту його редакцію. (Шкода, що він не прислав нашого перекладу, лекше було б перевіряти).

Не дочитав я другу частину, бо спішу вислати, та моє читання і не має великої ваги, все одно ж тобі треба перевіряти. Де лишити *Маратюшину* "звили" та "вольності", де вони помагають, а де шкодять, це ти вже сама маєш рішати, цілком покладаюся на тебе, на твоє розуміння.

Прикладаю чистий аркушик паперу з моїм підписом для листа А. Gide'ові.
Миколу Ш[аповала] не клич у будинок, це викличе серед укр[аїнців] всякі перекручені чутки про "палаці" й т[ак]е і[нше]. Краще десь у кав'ярні, на нейтральному ґрунті. Але рукопис ти йому даси тільки після того, як перевіриш переклад. І хай швидко прочитає та дасть відповідь. Я завтра вишлю тобі листа до нього, якого ти даси йому прочитати при побаченні.

Нарешті, у нас іде дощ. Холодно і воєно стало. Капотіло всю ніч і січе весь день. Я готую рукопис для тебе і, як тільки закінчу, пішки піду до Канева.

Біда з поштою: беруть за посилку як за листа (хоч би й на машинці писане). Може, в Rochevilli здам², може, там якось інакше візьмуть (хоч і не маю великої надії).

Дуже радий, що з Бабетками в тебе добре. Сердечно вітай їх од мене. Сподіваюся, що ти есі мої листи одержуєш, які я щодня пишу, і знаєш, що на переробки я згожуюсь або на інший компроміс і з зобов'язанням повернути в первісний стан, якщо ми будемо вимагати.

Ну, сідаю за переклад з франц[узської] на укр[аїнську] деяких сторінок, які десь пропали.

Всім єством моїм горнись до тебе, ніжність моя.

Твій

№ 412

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Канни – Париж]

[21 жовтня 1937]

Канів. 21-X-37

Тільки що відіслав тобі рукопис перекладу. В'яви собі: в Rochevilli взяли... тільки 1 фр[анк] 60 с[антіміс] (рекомендоване), а в Cannes – біля 7 фр[анків].

Одже, я виконав усі залежності й можу собі дозволити "пожуїрувати" за 1 фр[анк] 25 у кафущі посидіти, спочинутти, бурмотіння Іванища послухати.

Дитинко, коли скорочення Маратюшкина добрі, не порушують думки, – лишай їх, може це на краще.

Не журись, голубонько, що з будинком не йдеться, "якось та буде". Конкордизм у нас є.

[Листівка. На її лицьовій стороні – фотографія форту з надрукованим підписом: CANNES – Ile Sainte-Marguerite – Entrée du fort¹. На полях навколо фотографії рукою Винниченка дописано:] Купив собі Метерлінка² "Devant Dieu"³. Ще не вгадаю, що він хоче казати. Може, буду тепер читати його: залежності – одні (фізичні) спинені дощем, другі (інтел[ектуальні]) закінчені.

Як же ти вирішила з *troups* за *ordures*⁴? Може, вислати тобі грошей?

Зверни увагу: в кінці Мар[атраєвого] рукопису є всі виноски!

№ 413

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[Париж – Мужен, "Закуток"]

[21 жовтня 1937]

Paris, 21-X

Мій Ніжний!

Так ти на мене сердитий, що не пишу докладно, не подаю надій?! Ти ж мене прохав не робити цього, написати, коли щось певне виясниться. А мені так хотілося тобі розповісти, які я маю перспективи.

1) Пела. Ще нема порозуміння, але нема й одмови. Видко, що їм дуже хочеться. Вичикують, щоб мати дешевше.

2) Вчора на оповістку: хтось шукає помешк[ання] для клуба. Подобається, шкода, що стюдіо не внизу, але це необхідна критика. Пан разів 5 обходив всі кімнати. Має прийти з іншим для вирішення. Нічого про темність не було зауважено.

3) Родина (батько має *photo industrielle*¹). Їм пасує будинок: Внизу – ательє, фотограф. В ідальні – кухня під лабораторію, а синя – бюро. Вся ж родина

помістиця на горі. Їм тільки треба буде кухоньку в лоджії. Чи ти згодишся? Бачили будинок мати, сестра та донька, що в захопленню. Має прийти папаша.

4) Родина з 3-х + бонна. Все подобається, але нема двох комунікуючих кімнат-спален. Дитина 10 місяців і мати хоче, щоб її кімната була поруч. Я пропонувала різні комбінації: чоловікові подобається дуже. Обіцяли прийти ще раз.

Я не пишу про тих, що хочуть мати 5 спален, три сальони, гаражи й таке інше. Їх було багатенько.

Одже, коли люди з'являються, значить, не так-то багато на ринку пропозицій. Слідующую оповістку дам, зазначивши, що можна зробити *клуб*.

Тоді зникає питання гаражу та інших примхів приватних родин. Але, можливо, що й серед цих перспектив одна (а нам досить одної) здійсниться. Правда, мій Ясний? У мене не тільки нема безнадійности, а повна певність, що скоро все це "образується" щасливо.

Мій день: прокидаюся ще темно. Засвічую лампочку й читаю в ліжку. Коли напроти відчиняються віконниці – встаю й я, роблю гімнастику, обливаюся холодною водою (душа не беру, бо дуже наливає в ванній кімнаті без завіси). Я влазю в ванну й миюся щіткою, а потім обливаюся з кастрюльки. Потім іду в справах. Agences мляво беруть location², але й продаж не дуже-то добре роблять. Поки що тільки одна agence прислала двох глядачів – продаж та найом. З Ronchier я не балакала. Його синок мені відповів по телеф[ону], що вони займаються й продаж[ою] і location, але, на жаль, справи йдуть пагано etc. etc...

Я звернулась до архитекта. Мені рекомендували як дуже енергійного по продажу, але це все маленькі засоби. Найкраще це – оповістки! І коли б давати їх більше, то результат давно був би добрий. Коштує це 35 fr. Не так і багато. Мені не хочеться, не чекаючи результатів, друкувати далі, але може й треба. В кожному разі, це зовсім не те, що весною. Видко, що справи кращують, але ніяких пропозицій купівельних немає.

Ірен обіцяла сказати Rogi. Я обідаю, де прийдеться: часто вдома. Сьогодні я [сл. нрзб.] з Ірен. Все ті самі обличчя, ті самі навіть страви. Але це для мене дорого 5f 75! Зате ж я не буду вечеряти. З 2-гої години я вже знову дома аж до вечера.

Часом така втомлена, що вже о 7-ій хочу спати.

Гарно, що ти мені порадив зразу написати ціну в оповістці; це багато спрощує справу.

От і знов прийшов хтось. Це для архитектора та його родини. Здається, пасує, в кожному разі патрон має теж прийти дивитись.

Я сижу в їдальні й пишу тобі за Жаніним столом. Світить лампа висяча з мал[иновим] абажуром. В салоні стоїть старий somier³, покритий моєю клітчастою яркою матерією. Це все моє ложе (lit-cage⁴) – в моїй кімнаті вкрита Ж[аниною] шторою. Замість ночного столика – валізка й на ній маленька червона лампочка. Це все. В кухні трохи посуду, а в покої, в синій кімнаті, кухон[ний] стіл та шафка. Всі меблі на продаж, але покупців чогось немає.

До Жанни дуже далеко, а вона не має ані часу, ані сил їздити сюди. Я написала, що мій приїзд був необхідний тому, що ніхто не може віддавати всієї своєї уваги цій нашій справі, крім нас двох!

Якщо з будинком буде все рішено, я переїду на кілька днів до Анети або до готелю. Це я побачу. Незалежність така чудова річ! Сьогодні Julietta прислала мені запрошення на обід і на штрапац. Я одмовилась. Не хочу я їхніх обідів, а гуляти не маю часу.

Чи ти мною хоч тепер задоволений? Дуже мені шкода, що огорчила тебе. Але це не з моєї вини! Будь здоровий, мій прекрасний, рідний, єдиний! Elle est belle!

Твоя, твоя, твоя!

[Аркуші цього листа в архіві переплутані]

№ 414

Розалія Яківна – Володимир Кирилович
[Париж – Мужен, “Закуток”]

[22 жовтня 1937]

Paris, le 22-X

Дитинюнько, тільки що був представник депутата й заявив, що вони будинки беруть! Затримка вийшла через те, що зносилися з депут[атом], який зараз є в Алжері. Але підписати можна буде тільки по приїзді його до Парижу: 6-7 днів. В понеділок буде принесено писану угоду: правлю ричну і завдаток.

Чи ти задоволений?! Я прийняла цю звістку досить спокійно, бо певна, що й без них ми б наняли. Але й це добре, бо вже певно. Хотіли вони, щоб рахувалося зі слідуєчого терму з січня, а я зробила уступку тим, що рахуватимем половину жоветневого терму. Це треба було по совісті зробити. Ти не невдоволений? Мені якось чудно, якось незвично, що не треба бігати по конторах, по оповістках. Але тепер треба газ провести, стіну полагодить (від Scud[der]), lavabos справить¹, бо не витекає як слід вода, chauffage перевірити². Багато справ по будинку, а ще ж літерат[ура]. Одже, ще з тиждень, напевно, прийдеться тут лишатись. Хочу все встигнути, щоб використати білета.

Ти мені грошей не посилай: в понеділок вони будуть в мене.

І швидко-швидко я зможу повернутися додому. І ще раз кажу тобі, що мій приїзд був необхідний! Без моєї твердості, моїх заходів ми б ніколи не мали цієї цифри. Ом!!!

Щодо перекладу Mar[atraj'a], то він дуже гарний, дуже по-франц[узьки], але трохи заскладний, на мій смак. А тобі не здалося, що не дуже просто?

Я ще не дала переписувати. Перевіряю з текстом. Мені це важко, бо часом по кількох разів мушу читати його переклад. Краще було б перевіряти удвох, але J[eanne] не може приїздити, а я прикута до хати. Але це нічого – все буде зроблено добре. Ти мені не написав, чи вже є 4-та частина в тебе.

Дітонько, як стоїть справа з борошном? Обізвався млинар чи ні?

Скільки жасмину вже зібрано, дуже мені цікаво!

Прага не відповіла, але це ще нічого не значить: у них зараз багато тяжкого клопоту, але відповідь неодмінно буде, я знаю! Ти вибач, мій любий, що мої листи трохи непокійні: це через те, що я без тебе. Це ти мені бракуєш, а не енергія або щось інше. Я за тобою, як за сонцем рослина. Тягнуса і все зцуюлюся без твоєї присутності. І то я дивуюся, як тримаю себе в руках. Моє життя тут не веселе, вір мені. Воно досить суворе. Я хочу тільки одного – довести наші справи до доброго кінця тут і їхати до мого щастя. Піду на пошту з листом. Потелефоню Анеті. [Нерозб] напишу вже тепер неодмінно. Будь щасливе, моє щастя!

Твоя.

[Ліворуч від основного тексту дописано:] Спасибі за листи! Яке щастя їх читати!!

№ 415

Володимир Кирилович – Розалії Яківні
[Мужен, Закуток – Париж]

[22 жовтня 1937]

Моя єдина, я трохи занепокоєний твоїм повідомленням, що прийшов тільки фр[анцузький] текст. Я послав разом обидва (під одною розпискою), ще мав багато суперечок з приводу них. Спитай на пошті й коли немає, телеграфуй мені. Це надзвичайно досадно, бо ти не зможеш як слід перевірити. Я все ж таки сподіваюсь, що сталося тільки непорозуміння, і тобі принесуть і другий пакет.

Я сьогодні весь ранок думаю про те, щоб продати “Закуток” і влаштуватися на горі. Є багато за цей проект, є й проти. За є те, 1) що на випадок війни й перемоги Італії, фашисти конфіскують тільки частину нашого майна, маленьку хатину, а не все наше майно, 2) що ми позбавляємось клопоту за жасмін і сад. Ми виясняємо, що робота на землі може прохарчувати нас, але їй треба віддати

весь свій час, **всю** свою увагу, **всю** свою силу. Існувати ми зможемо, але чи варто **так** існувати? Чи не краще зайнятися тою роботою, яка нам притаманніша, яку ми вміємо краще робити, яка є корисніша для колектива й яка не буде нас винищувати, себто літературною? В “Закутку” навряд чи зможемо ми **як слід** зайнятися цією роботою. Сад і жасмін будуть хоч-не-хоч одбірати багато часу, уваги й сил. Розуміється, можна старатися організуватися так, щоб витрата була найменша, щоб ту увагу й роботу давав хтось інший. Але за це треба тому іншому платити. І тоді ні сад, ні жасмін себе матер’яльно не окуплять. Для чого ж нам займатися цим?

Так, “Закуток”, як житло, кращий, ніж те, що мало б бути на горі. Головне там **шум** од дороги був би чутніший. Це – найбільший дефект. Та я думаю, що й з цим дали б собі раду. Коли ми купували “Зак[уток]”, я гадав, що шуми з дороги сильно будуть чутися й заважатимуть. А тепер я їх **зовсім** не чую. Так, гадаю, було б і там. А надто, щоб уночі, ввечері, в хаті не було чути, щоб спати можна було з розчиненими вікнами. Я вже ходив туди до басейну, роздивлявся, прислухався. Краєвид гарний, не треба було б щоразу виходити на гору, на дорогу. Хатину можна було б збудувати до свого смаку, повернувши її **спиною** до дороги, себто **на південь**. Садок розвести, квітник. Фізичної праці не залишати, сад продовжувати, але не покладати на нього всіх надій, навіть не маючи на увазі **продаж** фруктів, тільки власне раціональне вживання (напр[иклад], заготовки на зиму різних комбінацій із власних фруктів). Коли б ми могли виручити за “Зак[уток]” 140 т[исяч] **чистих**, то ми б ліквідували гіпотеки, збудували хатину й нам лишилося б іще тисяч 40. Доходу з маєтку (жасмін, сад) уже не було б, але не було б і 4,500 – річно гіпотечних платежів. Жасмін і сад нам цієї суми ще не дають. І чи хутко даватимуть?

Повторяю: я серйозно знову зупиняюсь над цією думкою і “предкладаю” її тобі на обміркування. Може, звільнившись од господарчих клопотів, ми зможемо бути продуктивнішими в літер[атурній] праці. Може, вдасться влаштувати співробітництво в америк[анських] газетах, і нас буде втримувати гонорар за цю роботу краще, ніж жасмін і **майбутній сад**. А коли будинок найметься, то тим паче треба звільнитися від **клопоту**. Трохи шкода “Закутку”. Але ми новий “Куток” зможемо ще затишніше впорядкувати.

Знову: пропоную на обміркування, а яке буде наше вирішення, побачимо, воно залежатиме од багатьох чинників.

Доц скінчився. Сьогодні знову сонце. Мабуть, чкурну до Каніу на біциклеті. В останньому листі твоєму (де є приписка Ірени) відчувається вже більше надії на найом. Мабуть, маєш уже когось серйознішого. Ну, хай тобі буде ще веселіше, ще надійніше і раз у раз **щасливо** на душі. Адже ми такі всебічні багатії.

[Зліва від основного тексту дописано:] Вітай Бабеток та Ганделів дуже-дуже! Мій люб, мій чудесний золот!

[Праворуч:] А що ж із [Прізвище написано нерозбірливо]? Неудача... остаточна?

[Над текстом у перевернутому вигляді дописано:] Щодо мого приїзду на випадок твоєї затримки, то це річ дуже складна і майже неможлива. Ні, вже будемо терпіти. А краще всього, щоб ти не затримувалася. От коли б удалось наняти вчасно!

[Над текстом першої сторінки у перевернутому вигляді праворуч від числа дописано:] “Бюллетень Опозиції” все ж таки настоює, що ми гроші не вислали. Посилаю тобі квітанцію, може в них є телефон, то потелефонуй або зайди, або напиши, хай одчепляться. [Ліворуч від числа дописано:]Adr[еса]. Librairie du Travail 17, rue Sambre-et-Meuse, Paris 101 [Ліворуч від основного тексту дописано:] Хотів тобі телеграфувати з приводу укр[аїнського] тексту, але рішив чекати до прибуття цього листа до тебе. Поінформуйся на поchtі й коли нема, телеграфуй мені. Ще раз: два пакети на одну квітанцію.

[Під текстом першої сторінки у перевернутому вигляді дописано:] Знову збирається доц. Не хочеться мокнути, не поїду до Каніу.

Листа до М. Шап[овала] не написав ще, коли укр[аїнський] текст пропав, то про видання тепер мови не може бути.

Коментарі

№ 407

¹ *“un billet de mille”* – тисячефранкова банкнота.

² *призначу Миколі в нас* – Ідеться про Миколу Шаповала. Шаповал Микола Юхимович (1886 – 1948) – генерал-хорунжий армії УНР, старший брат і одностудець відомого українського політичного діяча Микити Шаповала. Закінчив Чугуївське піхотне юнкерське училище. Брав участь у Першій світовій війні. Останнє звання в російській армії, де він значився під прізвищем “Шаповалов”, – поручик. У серпні 1915 р. потрапив до німецького полону, перебував у таборі Штральзуд, де організував гурток офіцерів-українців, на чолі яких у січні 1916 р. зголосився добровольцем до Легіону українських січових стрільців. Був переведений до табору Раштадт, де організував т. зв. Запорізьку Січ – національну організацію військовополонених офіцерів. У січні 1916 р. сформував із українців-військовополонених загін із 27 осіб (незабаром – 1-й Запорізький полк ім. Тараса Шевченка), який у січні 1917 р. у складі німецьких військ вирушив на Волинь для ведення пропагандистської та розвідувальної роботи.

У часи Української революції командував Першим Синьожупанним полком (з кінця лютого 1918 р. до кінця квітня 1918, коли полк було роззброєно німцями). З 9 жовтня 1918 р. працював начальником консульського відділу Міністерства закордонних справ Української держави. 17 листопада 1918 р. був відряджений членами Директорії Володимиром Винниченком та Микитою Шаповалом до Берліна для передачі німецькій владі ультиматуму про невтручання у внутрішні справи України.

З початку 1919 р. – командир 7-ї пішої кадрової дивізії Дієвої армії УНР. З травня 1919 р. – начальник 16-го пішого загону (бригади) Української Галицької армії, сформованого з наддніпрянських частин (згодом – 3-а Залізна дивізія Дієвої армії УНР). З 6 червня 1919 р. приданий до штабу Дієвої армії УНР і відряджений до Німеччини для набору до Дієвої армії УНР військовополонених українців. У січні 1920 р. відряджений до Румунії для переговорів про створення на її території Української дивізії. Згодом – голова Української місії в Болгарії. З серпня 1920 – до кінця 1922 – начальник Спільної (Кам'янецької) юнацької школи. Після поразки армії УНР був інтернований, став провідним діячем у таборі військовополонених у Каліші, де 1922 р. за його ініціативи було засноване видавництво “Чорномор”. З 1925 р. – у Парижі, де допомагав організувати українських емігрантів навколо есерівського середовища Микити Шаповала, провідний діяч “Української громади у Франції”, видавав “Вісник Української громади у Франції” (Тинченко Я. Офіцерський корпус армії УНР. – Кн. 1. – Київ: Темпора. – С. 489–490 (з уточненням М. Ковальчука); Винниченко В. Щоденник. – Т. 2. 1921–1925 / ред. Г. Костюк, УВАН у США, Комісія для вивчення і публікації шпадщини Володимира Винниченка, упорядкування текстів і прим. О. Мотилія. – Едмонтон; Нью-Йорк: КІУС, 1983. – С. 673).

³ *що ви з Павлинкою зробили* – Павлінка – особа не встановлена.

№ 408

¹ *Mon cher Kirilitch, je suis chez vous. C'est jolі comme tout. Je suis amoureuse de votre maison. Si je pouvais, je l'aurais louée et achetée aussitôt.*

Irene – Дорогий Кириловичу, я у вас удома. Тут надзвичайно гарно. Я закохалась у ваш дім. Якби могла, одразу ж винайняла і купила б. Ірена

№ 409

¹ *Посилаю тобі листа до А. Гіде'а* – Звертаючись до Андре Жіда із проханням написати передмову до його праці “Нарис програми” конкордизму, В. Винниченко сумнівався в позитивній відповіді французького письменника. 19 жовтня 1937 р. він записав у щоденнику: “Виникає сумнів: а чого ради А. Жід дасть передмову до “Нарису програми” й схоче допомогти її виданню. На нашу думку, ідеї конкордизму є справедливі й корисні людям. Але ж Жідові вони можуть здатися і не справедливими і не корисними” (Винниченко В. Щоденники / публікація і прим. Г. Сиваченко // Київська старовина. – 2001. – №1. – С. 97).

² *Страхувати в англійському Ллойді* – Ідеться про “Лондонський Ллойдс” – провідну компанію у світі страхових ринків, виникнення якої відноситься до XVII ст. і зв'язане з ім'ям Е. Ллойда, власника кавового будинку в Лондонському Сіті.

№ 410

¹ *наша ціна є цілком resonable* – правильно має бути: *raisonnable* (фр.) – розумна, обґрунтована, помірна.

№ 411

¹ *bon français* – гарна французька (мова).

² *в Rochevillі здам* – Rochevillі – Напевно, невеликий населений пункт поблизу Канн, інформацію про який знайти не вдалося.

№ 412

¹ *CANNES – Ile Sainte-Marguerite – Entrée du fort* – Канни. Острів святої Маргарити (Сент Маргеріт). – Вхід у форт.

² *Купив собі Метерлінка* – Моріс Полідор Марі Бернар Метерлінк (фр. *Maurice Polydore Marie Bernard Maeterlinck*; 1862 – 1949) – бельгійський письменник, драматург і філософ, лауреат Нобелівської премії в галузі літератури (1911).

³ *“Devant Dieu”* – “Перед лицем Бога” – філософське есе Метерлінка (1937).

⁴ *impôts за ordures* – податки за сміття.

№ 413

¹ *photo industrielle* – промислове фото.

² *Agences мляво беруть location* – Агентства мляво беруться за винаймання (оренду).

³ *старий sommier – sommier* (фр.) – сітка (ліжка), основа ліжка.

⁴ *lit-cage* (фр.) – складане металеве ліжко.

№ 414

¹ *lavabos справить* – lavabos (фр.) – умивальники, раковини у ванній кімнаті.

² *chauffage перевірити* – chauffage (фр.) – опалення.

№ 415

¹ Адр[еса]. *Librairie du Travail 17, rue Sambre-et-Meuse, Paris 10* – повна назва вулиці: rue de Sambre-et-Meuse.

Далі буде.

Упорядкування, примітки та коментарі

Надії Миронець.

Переклад текстів із французької

Зої Борисюк.

Отримано 29 листопада 2017 р.

м. Торонто (Канада)

ЛИСТИ ДО ОЛЕКСАНДРА СМОТРИЧА*

Від Юрія Лавріненка

№1

1.9.1948

Високоповажний п.Смотрич!

Дуже дякую за надіслану Вашу книжку “Ночі”. Пробачте за спізнену відповідь: мене не було кілька тижнів в редакції, а замісника фактично не маю, тому й лист Ваш лежав нерухомо (нас у редакції всього два чоловіки, і ми до ідіотизму перевантажені).

Буду вдячний, якщо надішлете кілька своїх нових новел. Нам потрібні коротенькі художні речі, а особливо сюжетні, які так легко завойовують читача (завойовати читача – це тепер найважливіша для газети річ, бо інакше не витримаєш пореформених труднощів).

Судячи по Ваших “Ночах”, моя вимога “сюжетности” є недоречна, бо у Вас переважає часом якась Стефаниківська манера (імпресіоністичний психологізм). Цікаво, як Ви таке пишете? Отже, чекаю від Вас новинок: як одержу, одразу дам щось до газети.

Чи не могли б Ви, між іншим, написати до “УВ” якийсь нарис (із сучасних Ваших спостережень психології і побуту)?

Ваш Ю. Дивнич¹.

* Продовження. Початок див.: Слово і Час. – 2017. – №12. – С. 61–77.

¹ *Дивнич Ю.* – псевдонім Лавріненка Юрія Андріановича (1905 – 1987), відомого літературознавця, журналіста, дослідника “Розстріляного відродження”.